

प्रारम्भिक कक्षामा अध्ययनरत
दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका विद्यार्थी
केन्द्रित शिक्षकहरूको
५ दिने क्षमता विकास तालिम
सहजीकरण मार्गदर्शन

नेपाल सरकार

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय

शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र

सानोठिमी, भक्तपुर

प्रकाशक :

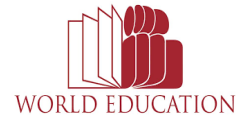

नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

सर्वाधिकार : प्रकाशकमा

संस्करण : वि.सं. २०७८

प्राविधिक सहयोग :

लेआउट डिजाइन

मुद्रण :

सल्लाह तथा सुझाव

चूडामणि पौडेल
डिल्लीराम लुईटेल

यो स्रोत सामग्री अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (युएसएआइडी) मार्फत अमेरिकी जनताको सहयोगका कारण सम्भव भएको हो। यस स्रोत सामग्री भित्रका विषयवस्तु र सामग्री ह्याण्डीक्याप ईन्टरनेशनल र विश्व शिक्षाका साझा जिम्मेवारी हुन् र तिनले युएसएआइडी वा अमेरिकी सरकारको विचारको प्रतिविम्बित गर्छन् भन्ने जरुरी छैन।

भूमिका

विद्यालय शिक्षा क्षेत्रमा विद्यमान शिक्षा नीति तथा कार्यक्रमहरू शिक्षामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्ने, शिक्षालाई रोजगारी उन्मुख बनाउने, गुणस्तरमा सुधार एवं व्यवस्थापकीय क्षमतामा अभिवृद्धि गरी आर्थिक, सामाजिक विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्नेतर्फ लक्षित छन् । नेपालको संविधानले शिक्षालाई मौलिक अधिकारको रूपमा स्थापित गरेको छ । नेपालले सबैका लागि गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षाको सुनिश्चितता गर्न राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा प्रतिबद्धता जनाएको छ । सन् २०२२ सम्ममा नेपाललाई मध्यम आयस्तरको मुलुकमा स्तरोन्नति गर्ने तथा सन् २०३० सम्म दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्न सघाउ पुग्ने गरी शैक्षिक कार्यक्रम तथा नीतिहरू तय भएका छन् । यही पृष्ठभूमिमा विद्यालय शिक्षाको समग्र शैक्षिक विकासका लागि सरकारले २०१६/१७-२०२२/२३ का लागि ७ वर्षे विद्यालय क्षेत्र विकास योजना कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । विद्यालय शिक्षाको विकासका लागि समता, गुणस्तर, सक्षमता र सान्दर्भिकता विकासको सुनिश्चिताको लागि कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका २०७७/७८ को निर्माण भई सञ्चालनमा आएको छ ।

यसै क्रममा नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले युएसएआइडिको सहयोग, ह्यान्डिक्वाप इन्टरनेसनल, विश्व शिक्षा र स्थानीय साझेदार संस्थाहरूको (DPOs) सहकार्य तथा समन्वयमा राष्ट्रिय प्रारम्भिक कक्षा पढाइ कार्यक्रम लागू भएका जिल्लामध्ये १० ओटा जिल्लामा सबैका लागि पढाइ परियोजना लागू गरेको छ । सबैका लागि पढाइ कार्यक्रमले प्रारम्भिक कक्षामा अध्ययनरत अपाङ्गता भएका बालबालिकाको पठन सिपको विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ ।

अपाङ्गता तथा कार्यगत सीमितता भएका बालबालिकाहरूको फरक-फरक समस्या र आवश्यकता हुन्छन् । तसर्थ अपाङ्गता तथा कार्यगत सीमितता भएका बालबालिकाहरूको शैक्षणिक समस्या सम्बोधन गर्नका लागि शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले सबैका लागि पढाइ परियोजनासँगको सहकार्यमा दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको शैक्षणिक आवश्यकता सम्बोधन गर्दै पठन सिपको विकासका लागि शिक्षण विधि, प्रक्रिया, क्रियाकलाप तथा शिक्षण सिकाइ सामग्रीहरूको प्रयोगमा समेत मद्दत गर्नका लागि यस तालिम सहजिकरण मार्गदर्शनको निर्माण गरिएको हो । यस तालिम सहजिकरण मार्गदर्शनले दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूका स्रोत कक्षा तथा विशेष विद्यालयका शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न मद्दत गर्ने अपेक्षा गरिएको छ । साथै यस सामग्रीले दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता केन्द्रित समावेशी शिक्षासम्बन्धी तालिम, अभिमुखीकरण सञ्चालन तथा नियमित प्राविधिक सहयोग गर्नमा समेत सहयोग पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ । यस सामग्रीमा रहेका विषयहरूलाई सहजिकरण गर्दा अभ्यास, नमुना प्रदर्शन, अन्तरक्रिया, अनुभव आदानप्रदान, छलफल जस्ता पक्षमा जोड दिनुपर्ने हुन्छ ।

यो तालिम सहजिकरण मार्गदर्शन सबैका लागि पढाइ परियोजनाअन्तर्गत वि.सं. २०७८ सालमा तयार गरिएको हो । तालिम सहजिकरण मार्गदर्शन तयार गर्नमा आवश्यक सल्लाह, सुझाव तथा सहयोग पुऱ्याउनुहुने सम्पूर्ण महानुभावहरू तथा परियोजना प्राविधिक समिति, सहयोगी संस्था नेपाल दृष्टिविहीन कल्याण सङ्घ, विश्व शिक्षा तथा ह्यान्डिक्वाप इन्टरनेशनल र सबैका लागि पढाइ परियोजनाप्रति आभार व्यक्त गर्दै रचनात्मक सुझाव र सल्लाहका लागि शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछ ।

शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

विषयसूची

तालिमका उद्देश्यहरू	2
तालिम सुरुआत गर्नुपूर्व ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरू	२
आधारभूत तह (कक्षा १-३) मा अध्ययनरत दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षकहरूको ५ दिने क्षमता विकास तालिम विषयवस्तु सत्र सङ्ख्या र समयभार	३
१. अपाङ्गता	५
२. समावेशी शिक्षा	७
३. सिकाइमा हुने कठिनाइ र सिकाइ शैली	९
४. एकीकृत पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइको अवधारणा	१२
५. पठन सिप सुधारका लागि शैक्षणिक तथा सन्दर्भ सामग्रीको प्रयोग	१५
६. पढाइको परिचय, महत्त्व र भाषिक तत्त्वगत क्रियाकलाप	१७
७. एकीकृत पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण अभ्यास र पृष्ठपोषण आदानप्रदान	१९
८. कक्षाकोठा व्यवस्थापन	२१
९. विद्यार्थी मूल्याङ्कन	२२
१०. वैयक्तिक शैक्षणिक योजना	२५

तालिमका सम्बन्धमा तालिमका उद्देश्यहरू

- ब्रेलको परिचय र पूर्व ब्रेल क्रियाकलापहरू व्याख्या गर्न
- देवनागरी ब्रेललिपि, स्वर, व्यञ्जन, आधा अक्षर, अक्षरहरू, शब्दहरू र वाक्य लेख्न र पढ्न
- अंग्रेजी ब्रेल ठूलो अक्षर, सानो अक्षर, ठूलो अक्षर सूचक, शब्दहरू, वाक्यहरू, विराम र अन्य चिन्ह लेख्न र पढ्न
- अंग्रेजी एकीकृत ब्रेलको महत्व, प्रकार, प्रयोग गर्न र परिचित हुन
- युनिफाईड अंग्रेजी ब्रेल लेख्न र पढ्न
- विभिन्न शिक्षण सामग्रीहरू उत्पादन र उत्पादित शैक्षिक सामग्रीहरू प्रयोग गर्न
- ब्रेलमा अङ्कहरू, विराम चिन्हहरू, गणितीय चिन्हहरू बताउन र परिचित हुन
- ब्रेलमा क्रमसूचक, रोमन अङ्क, जोड, घटाउ, गुणन, भाग र साधारण भिन्नको समस्या हल गर्न
- न्यूनदृष्टियुक्त विद्यार्थीका लागि कक्षा कोठा व्यवस्थापन र उपकरणहरूको प्रयोगबारे बताउन
- घडीको धारणाको सही ज्ञानले सहज किसिमले खाना खान र सहज गमनशीलताबारे बताउन
- भौगोलिक रूपमा स्थान, स्वतन्त्र रूपमा हिँडडुलबारे बताउन
- अपाङ्गतागमैत्री तथा बालमैत्री वातावरण लगायत शैक्षिक तथा सहायक सामग्रीहरूबारे बताउन ।

तालिम सुरुआत गर्नुपूर्व ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरू

- आवश्यक सामग्रीहरू तयारी अवस्थामा रहेको कुरा सुनिश्चित गर्ने
- आमन्त्रण गरिए अनुरूपका सहभागीहरू वा सरोकारवालाहरूको उपस्थिति सुनिश्चित गर्ने
- सहभागीहरूको नाम दर्ता तथा रोचक परिचयात्मक क्रियाकलाप गरी तालिमको लागि वातावरण सहज बनाउने
- परिचयको क्रियाकलाप समावेशी शिक्षा वा अपाङ्गताको बारेमा जानकारी लिने वा दिने प्रकारका खेल विधिबाट गर्न गराउन सकिने
- आयोजकका तर्फबाट सहभागीहरूलाई स्वागत तथा तालिम वा अभिमुखीकरणका मुख्य उद्देश्यको बारेमा जानकारी गराउने
- सहभागितात्मक रूपमा आवश्यकता अनुरूप तालिम नियम निर्माण तथा विविध कार्य समूह जस्तो प्रतिवेदन, मनोरञ्जन, व्यवस्थापन समूह आदि बनाई जिम्मेवारी बाँडफाँड गर्ने
- तालिम वा अभिमुखीकरणका विषयवस्तुहरूमा छलफल गर्नु अगाडि सबैका लागि पढाइ परियोजनाकोबारेमा जानकारी गराउने
- सहभागीहरूको सिकाइ अपेक्षा वा विचार सङ्कलन गरी यस तालिममा छलफल गरिने र गर्न सकिने विषयवस्तु बारे जानकारी दिने
- तालिमको सुरुमा प्रिटेस्ट र अन्तमा पोस्टटेस्ट गर्ने (प्रश्नावली तयारी अवस्थामा राख्ने)
- अन्य आवश्यक विषय वा थप गर्नुपर्ने क्षेत्र देखिएमा सोही अनुरूप तालिकामा समावेश गर्न सकिन्छ वा छलफलका लागि खुला राख्ने वा आगामी दिनमा यस बारेमा छलफल गर्न सुझावका रूपमा लिने
- तालिम वा अभिमुखीकरणको संक्षिप्त समीक्षासहित अन्तमा आयोजकका तर्फबाट समापनको क्रियाकलाप गर्न लगाउने वा गराउने

आधारभूत तह (कक्षा १-३) मा अध्ययनरत दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका विद्यार्थी केन्द्रित
शिक्षकहरूको ५ दिने क्षमता विकास तालिम विषयवस्तु
सत्र सङ्ख्या र समयभार

दिन	तालिम विषयवस्तु	सत्र	समय	कैफियत
१	अपाङ्गता - अपाङ्गता, अपाङ्गताको प्रकार, वर्गीकरण - दृष्टि अपाङ्गताको पहिचान, दृष्टि क्षमता पहिचान - दृष्टि अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि सहायक सामग्रीको परिचय र उपयोग - लेखाजोखाकेन्द्रको अवधारणा	१ सत्र	९० मिनेट	
२	समावेशी शिक्षा (Inclusive Education) - समावेशी शिक्षाको अवधारणा, आवश्यकता र विशेषताहरू तथा बाधाहरू - कानुनी प्रवाधानहरू तथा समावेशी शिक्षाको व्यवस्था र अभ्यास - दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकाको शिक्षा र शिक्षण व्यवस्था - दृष्टि अपाङ्गता भएका बालबालिकाको शिक्षामा समावेशीकरण	१ सत्र	९० मिनेट	
३	दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकाको सिकाइ शैली - सिकाइसम्बन्धी कठिनाइ - सहजीकरणका उपायहरू	१ सत्र	९० मिनेट	
४	एकीकृत पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइको अवधारणा - एकीकृत पाठ्यक्रमको अवधारणा - आधारभूत तह कक्षा १-३ को पाठ्यक्रम - पाठ्यसामग्रीको परिचय र विशेषता - एकीकृत विषयक्षेत्र	१ सत्र	९० मिनेट	
५	पठन सिप सुधारका लागि शैक्षणिक तथा सन्दर्भ सामग्रीको प्रयोग - शैक्षणिक सामग्री र तिनको प्रयोग - सन्दर्भ सामग्री र तिनको प्रयोग	२ सत्र	१८० मिनेट	
६	पढाइको परिचय, महत्त्व र भाषिक तत्त्वगत क्रियाकलाप - पढाइको परिचय, महत्त्व - भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र तथा क्रियाकलापको परिचय र महत्त्व - भाषिक तत्त्वगत शैक्षणिक क्रियाकलाप	२ सत्र	१८० मिनेट	

७	एकीकृत पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण अभ्यास र पृष्ठपोषण आदानप्रदान • नमुना पाठयोजना प्रस्तुति • सूक्ष्म शिक्षण अभ्यास • पृष्ठपोषण आदानप्रदान	३ सत्र	२७० मिनेट	
८	कक्षाकोठा व्यवस्थापन • कक्षाकोठा व्यवस्थापनको अवधारणा, उद्देश्य र महत्त्व • कक्षाकोठा व्यवस्थापन	१ सत्र	९० मिनेट	
९	विद्यार्थी मूल्याङ्कन • एकीकृत पाठ्यक्रममा विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया • विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियाको अभिलेखीकरण प्रक्रिया • पठन सिप अभिलेख फारामको प्रयोग	१ सत्र	९० मिनेट	
१०	वैयक्तिक शैक्षणिक योजना र अभिभावकको संलग्नता • वैयक्तिक शैक्षणिक योजनाको परिचय, महत्त्व • अवयव • निर्माण प्रक्रिया र अभ्यास • अभिभावकको संलग्नता	२ सत्र	१८० मिनेट	
	जम्मा १५ सत्र र जम्मा समय २२ घण्टा ३० मिनेट (हरेक सत्र ९० मिनेटको हुने छ ।)			

१. अपाङ्गता

दिन : पहिलो

सत्र : पहिलो

समय: ९० मिनेट

परिचय:

कक्षाका सबै विद्यार्थी एकै अवस्थाका हुँदैनन् तर सबैलाई शिक्षा अनिवार्य रूपमा दिनुपर्दछ । जसरी अपाङ्गताका प्रकार धेरै हुन्छन् । त्यसै गरी दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गताका पनि एक हो । शिक्षकले सबै प्रकारका अपाङ्गताका बारेमा जानकारी राखी तदनुरूपको शैक्षिक वातावरणको सिर्जना गर्नुपर्दछ । यस पाठमा अपाङ्गता र दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गताको परिचय दिँदै अपाङ्गताका र दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गताका प्रकार, कारणका आधारमा दृश्य शक्तिमा हुने कमीका प्रकार र यसका सहायक सामग्रीहरूको बारेमा छलफल गरिनेछ । त्यसको साथै लेखाजोखा केन्द्रको अवधारणा, संरचना, भूमिका र जिम्मेवारी बारेमा छलफल गरिनेछ ।

उद्देश्य: यस सत्रको अन्तमा सहभागीहरूले देहायबमोजिमको सक्षमताहरू हासिल गर्नेछन्।

- अपाङ्गताको अवधारणा, प्रकार वर्गीकरण तथा सेवा सुविधाहरूको बारेमा व्याख्या गर्न; अपाङ्गता सम्बन्धित नीति नियम, प्रावधान तथा अन्य सेवा वा छात्रवृत्तिको बारेमा तथा मर्यादित शब्दावलीको बारेमा बताउन ।
- दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको लागि आवश्यक सहायक सामग्रीहरू र तिनको प्रयोग बारेमा बताउन ।
- लेखाजोखा केन्द्रको अवधारणा, संरचना, भूमिका र जिम्मेवारीहरूबारे व्याख्या गर्न ।

विषयवस्तु:

- ✓ अपाङ्गता तथा कार्यगत सीमितताको परिभाषा, प्रकार, वर्गीकरण, सेवा सुविधा र मर्यादित शब्दावली
- ✓ दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता र दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गतामा प्रयोग हुने सहायक सामग्री
- ✓ लेखाजोखाको अवधारणा, संरचना, भूमिका र जिम्मेवारी

सामग्रीहरू: प्रोजेक्टर, कम्प्युटर, पिपिटी स्लाइड, पाठपत्र, न्युजप्रिन्ट, मेटाकार्ड, बोर्ड मार्कर, सेतोपाटी, सहजीकरण मार्गदर्शन र पठन स्रोत सामग्री

सहजीकरण क्रियाकलाप:

क्रि. नं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	समय
१	विषय परिचय : • अन्तरक्रियाको माध्यमबाट विषयवस्तु, उद्देश्य र औचित्यबारे जानकारी गराउने ।	५ मिनेट
२	अपाङ्गताको अवधारणा, प्रकार, वर्गीकरण • सहभागीहरूलाई तपाईंहरूले कक्षा कोठामा वा समुदायमा कस्तो-कस्तो किसिमको अपाङ्गता देखिरहनु भएको छ ? दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गताका लक्षणहरू के हुन्छन् ? न्यून दृष्टि र दृष्टि विहीनता र पूर्ण दृष्टिविहीनता के फरक छ ? जस्ता विषयमा सहभागीको सङ्ख्या हेरी चार समूहमा छलफल गराई छलफलका निष्कर्ष टिप्न लगाउने । • त्यसपछि हरेक समूहलाई पाठपत्र वितरण (ह्याण्डआउट) वितरण गर्ने तल दिएको समूहगत विषयवस्तुमा छलफल गर्न लगाउने र बुँदाहरू टिप्न लगाउने । समूह १ - अपाङ्गताको अवधारणा र प्रकार समूह २ - गम्भीरताको आधारमा वर्गीकरण, कार्डको प्रकार र सामाजिक सुरक्षा सेवा सहूलियत	६० मिनेट

	समूह ३ – सुनाइसम्बन्धी अपाङ्गता, दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गतामा प्रयोग हुने सहायक सामग्रीहरू समूह ४ – लेखाजोखा केन्द्रको संरचना, काम कर्तव्य र जिम्मेवारीहरू - सबै समूहहरूलाई आ-आफ्नो विषयवस्तुलाई प्रस्तुत गर्न लगाउने र छलफल चलाउने। - प्रस्तुतिपश्चात् सहजकर्ताले अपाङ्गता, प्रकार, वर्गीकरण र दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता तथा सहायक सामग्री र लेखाजोखा केन्द्र र मापदण्डहरूको बारेमा पिपिटी स्लाइडहरू वा न्युजप्रिन्टको माध्यमबाट प्रष्ट पारिदिने।	
	मर्यादित शब्दावलीहरू - सहजकर्ताले प्रश्न गर्ने: हाम्रो घर समुदायमा अपाङ्गतामा के कस्ता अमर्यादित वा होच्याउने शब्दहरूको प्रयोग हुने गरेको छ ? - शब्दहरू बोर्डमा टिप्दै जाने र छलफल गर्ने । त्यसपछि सहजकर्ताले मर्यादित र अमर्यादित शब्दावली सूचीको प्रदर्शन गर्दै प्रष्ट पारिदिने ।	१५ मिनेट
४	प्रतिबिम्बन र मूल्याङ्कन - सबै सहभागीहरूलाई दुई समूहमा बाँड्ने र तल दिएका कथन वा प्रश्नहरू बराबर सङ्ख्यामा बाँडिदिने। - समूह “क” लाई पहिले प्रश्न सोच्ने मौका दिने र समूह “ख” लाई उत्तर दिन भन्ने। सही उत्तर भएमा अङ्क १ दिने । सही उत्तर हो वा होइन सहजकर्ताले बताउने। धेरै अङ्क प्राप्त गर्ने समूहलाई विजयी घोषित गर्ने। नमूना कथन (प्रश्न) हरू : - शारीरिक अङ्ग वा प्रणालीमा भएको समस्या तथा कठिनाइका आधारमा अपाङ्गताको प्रकार कति छन् ? - शारीरिक अशक्तताको गम्भीरताका आधारमा कतिवटा वर्गीकरण गरिएको छ ? (४ प्रकार) - अमर्यादित र मर्यादित शब्दावलीमध्ये बहिरा बालबालिकाका लागि प्रयोग हुने २ ओटा उदाहरण भन्नुहोस् । - दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गताका प्रकारहरू के के हुन् ? (३ प्रकार) - शिक्षकले बोर्डमा लेखेका कुराहरू नदेखेर बारम्बार साथीहरूसँग सोधिरहने दृष्टि विहिनता र न्यून दृष्टिमध्ये कुन अवस्था हो ? (सही: न्यून दृष्टि) - लेखाजोखा केन्द्रको संरचना, कार्य र जिम्मेवारीहरू के के छन् ? - स्रोत कक्षा अनुगमनमा मुख्यमुख्य मापदण्डहरू के के छन् ? कुनै ३ ओटा भन्नुहोस् ।	१० मिनेट

२. समावेशी शिक्षा

दिन : पहिलो

सत्र : दोस्रो

समय: ९० मिनेट

परिचय

समावेशीकरण र समतामूलक समाज निर्माणको निमित्त समावेशी शिक्षा, एकीकृत शिक्षा र विशेष शिक्षा तथा यससम्बन्धी मौजुदा ऐन, नीति, नियम, सेवा तथा सुविधाहरू सम्बन्धमा जानकारी हुनु जरुरी हुन्छ। अपाङ्गता भएका तथा कार्यगत सीमितता भएका बालबालिकाहरूले सामना गर्नुपरेका समस्याहरूको पहिचान गरी सोको न्यूनीकरण गर्न सकेमा मात्र सामाजिक न्याय, सुरक्षा र संरक्षणमा आधारित गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गराउन सकिन्छ। समावेशी शिक्षा पद्धतिले राष्ट्रिय तथा स्थानीय तहमा कुनै पनि परिस्थितिजन्य कारणले शैक्षिक अवसरबाट वञ्चित रहेका एवं विद्यालयमा रहेर पनि आवश्यकता अनुकूल उपयुक्त वातावरण र सहयोगको अभावमा विद्यालय छाड्ने खतरामा परेका बालबालिकाको पहिचान गर्नुका साथै सम्पूर्ण बालबालिकाको सामाजिक, सांस्कृतिक र शैक्षिक आवश्यकतालाई पूरा गर्न बाल-केन्द्रित शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया अवलम्बन गर्न प्रोत्साहन गर्दछ। अतः यस सत्रमा यी विषयवस्तुको सेरोफेरोमा रही छलफल तथा अन्तर्क्रिया गरिनेछ।

उद्देश्य: यस सत्रको अन्तमा सहभागीहरू निम्न कार्य गर्न सक्षम हुनेछन्

- समावेशी शिक्षाको अवधारणा, आवश्यकता, विशेषता तथा बाधाहरूका बारेमा बताउन;
- समावेशी शिक्षासम्बन्धी कानूनी प्रावधानहरू तथा समावेशी शिक्षाको व्यवस्था र अभ्यासहरूका बारेमा बताउन;
- दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको शिक्षा र शिक्षण व्यवस्थाहरू तथा समावेशीकरणका बारेमा बताउन ।

विषयवस्तु :

- समावेशी शिक्षाको अवधारणा, आवश्यकता, विशेषता तथा बाधाहरू;
- कानूनी प्रावधानहरू तथा समावेशी शिक्षाको व्यवस्था र अभ्यासहरू;
- दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको शिक्षा, शिक्षण व्यवस्थाहरू तथा समावेशीकरण ।

सामग्री

- मेटाकार्ड, मार्कर, न्युजप्रिन्ट पेपर, स्रोत सामग्री, प्रोजेक्टर, स्रोत सामग्री, पाठपत्र, फ्लेक्स

सहजीकरण क्रियाकलाप :

क्रि. नं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	समय
१.	विषय परिचय : • अन्तरक्रियाको माध्यमबाट विषयवस्तु, उद्देश्य र औचित्यबारे जानकारी गराउने।	१० मिनेट
२.	समावेशी शिक्षाको अवधारणा, आवश्यकता, विशेषता तथा बाधाहरू : • सहभागीहरूलाई दुई समूहमा विभाजित हुन लगाउने । • सहभागीहरूलाई जोडीमा बस्न लगाउने तथा समावेशी शिक्षाबारेको बुझाई छलफल गरेर मेटाकार्डमा लेखेर प्रस्तुत गर्न लगाउने। साथै सहभागीहरूको बुझाइसँगै सहजकर्ताले तयार गरेको प्रस्तुती वा सामग्री अनुरूप समावेशी शिक्षाको अवधारणा बारे प्रष्ट हुन मद्दत गर्ने ।	२० मिनेट

	- समावेशी शिक्षाको अवधारणामा छलफलपश्चात् सहभागीहरूलाई २ समूहमा विभाजित हुन लगाउने । साथै समूहलाई सम्बन्धित पाठपत्र उपलब्ध गराई अध्ययन गर्न लगाउने र तल उल्लेखित समूह कार्य गर्न लगाई प्रस्तुति गर्न लगाउने । समूह कार्य समूह १ - समावेशी शिक्षाको आवश्यकता तथा विशेषता बारे छलफल तथा प्रस्तुति समूह २ - समावेशी शिक्षाको बाधाहरूबारे छलफल तथा प्रस्तुति - सहभागीहरूको प्रस्तुतिसँगै सहजकर्ताले आवश्यकता अनुरूप समान बुझाइका लागि सहजीकरण गर्ने ।	
३.	समावेशी शिक्षासम्बन्धी कानूनी प्रावधानहरू तथा समावेशी शिक्षाको व्यवस्था र अभ्यासहरू - समावेशी शिक्षासम्बन्धी कानूनी प्रावधान उल्लेखित सामग्री वा फ्लेक्स वा अध्ययन सामग्री तालिम कक्षको भित्तामा २।३ स्थानमा टाँस गर्ने । उक्त सामग्री अध्ययनका लागि समूह बनाई अवलोकन तथा अध्ययन गर्न लगाउने । - अवलोकनपश्चात् समावेशी शिक्षाको कानूनी प्रावधान, व्यवस्था तथा अभ्यास केन्द्रित ठिक बेठिक खेल प्रतियोगिता गराउने । - साथै ठिक बेठिक प्रश्नोत्तर गर्दै गर्दा सहजकर्ताले अन्तरक्रियात्मक रूपमा छलफल गराउँदै सहजीकरण गर्ने । ठिक बेठिक खेलका लागि नमूना प्रश्नहरू १. दृष्टिविहीन, न्यून दृष्टियुक्त, बहिरा, सुस्त श्रवण भएका बालबालिकालाई नियमित शैक्षिक पद्धतिको अधीनमा रही दिइने शिक्षा समावेशी शिक्षा हो । - ठिक २. अटिज्म, बौद्धिक, शारीरिक वा अन्य अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई नियमित शैक्षिक पद्धतिको अधीनमा रही दिइने शिक्षा पनि समावेशी शिक्षा होइन । - बेठिक ३. सामाजिक, आर्थिक वा भौगोलिक कारणले पछाडि पारिएका व्यक्तिलाई विभेदरहित वातावरणमा दिइने शिक्षा समावेशी शिक्षाअन्तर्गत पर्दैन । - बेठिक ४. अपाङ्गताप्रति अपहेलना, नकारात्मक भावना, मान्यता तथा अभ्यासहरू समावेशी शिक्षाका वातावरणीय तथा भौतिक बाधाहरू हुन् । - बेठिक ५.	३० मिनेट
४.	दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको शिक्षा, शिक्षण व्यवस्थाहरू तथा समावेशीकरण - सहभागीहरूलाई दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूका लागि शिक्षाको व्यवस्थापन के कस्तो रहेको छ ? तपाईंहरूलाई के जानकारी रहेको छ ? भन्नेबारे व्यक्तिगत रूपमा मस्तिस्क मन्थन तथा अनुभवका आधारमा जानकारी प्रस्तुत गर्न लगाउने । - सहभागीहरूको बुझाइअनुरूप दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको शिक्षा, शिक्षण व्यवस्थाहरू तथा समावेशीकरणबारे सहजकर्ताले तयार गरेको प्रस्तुतिअनुरूप अन्तरक्रियात्मक रूपमा छलफल गराउँदै सहजीकरण गर्ने ।	२० मिनेट
५.	प्रतिबिम्बन केही सहभागीहरूलाई यस सत्रमा गरेका क्रियाकलाप तथा सिकाइबारेको समीक्षात्मक अनुभव सुनाउन लगाउँदै सत्रको समीक्षा गर्ने ।	१० मिनेट

३. सिकाइमा हुने कठिनाइ र सिकाइ शैली

दिन: पहिलो

सत्र: तेस्रो

समय : ९० मिनेट

परिचय :

दृष्टिसम्बन्धी समस्यालगायत शारीरिक, मानसिक वा बौद्धिक अपाङ्गताका कारणले बालबालिकाहरूको सिकाइमा कठिनाइ हुने गर्दछ। सिकाइमा हुने धेरै कठिनाइहरू बालबालिकाको न्युरो बायोलोजिकल अथवा गर्भावस्थामा भएका असर वा जन्मेपछिको चोटपटकले गर्दा मस्तिष्कमा असर पर्न गएमा हुन जान्छ । बौद्धिक विकासमा पनि असर पर्नाले दृष्टिसम्बन्धी समस्या भएका बालबालिकाहरूको सिकाइमा प्रभाव पर्छ । तसर्थ यस्ता सिकाइमा हुने कठिनाइहरूको लक्षणहरू पत्ता लगाई सिकाइमा सहयोग पुऱ्याउनुपर्ने हुन्छ । यसका लागि विशेष सहजीकरणका उपायहरू पनि अपनाउनुपर्ने हुन्छ । त्यसको साथै विद्यार्थीहरूले सिक्ने तरिका वा शैलीहरू (learning styles), महत्त्व र प्रकारहरूको बारेमा र दृष्टिसम्बन्धी कठिनाइ भएका बालबालिकाहरूको लागि प्रयोग हुने विशेष सहायता सामग्रीहरूको बारेमा पनि छलफल तथा अन्तर्क्रिया गरिनेछ ।

उद्देश्य : यस सत्रको अन्तमा सहभागीहरू निम्न कुराहरू गर्न सक्षम हुनेछन्

- सिकाइमा हुने ७ ओटा कठिनाइहरू एवम् तिनको लक्षणहरूको बारेमा व्याख्या गर्न ।
- सिकाइमा कठिनाइ भएका बालबालिकाहरूलाई सिकाइमा सहजीकरण गर्ने उपायहरूको नमूना अभ्यास गर्न ।
- सिकाइ शैलीको सामान्य अवधारणा र महत्त्व बताउन ।
- सिकाइ शैलीका प्रकारहरूको बारेमा व्याख्या गर्न ।
- दृष्टिसम्बन्धी कठिनाइ भएका बालबालिकाहरूको लागि आवश्यक सहायता सामग्रीहरूको बारेमा छलफल गर्न ।

विषयवस्तु :

- सिकाइमा हुने ७ ओटा कठिनाइहरू, लक्षण र सहजीकरणका उपायहरू
- सिकाइ शैलीको अवधारणा, महत्त्व वा फाइदाहरू
- सिकाइ शैलीको अवधारणा र प्रकारहरू
- अपाङ्गता तथा कार्यगत सीमितता (दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूले सिक्ने तरिका र सहायता सामग्री)

सामग्री: प्रोजेक्टर, कम्प्युटर, पिपिटी स्लाइड, न्युजप्रिन्ट, ब्राउन चार्ट, बोर्ड मार्कर, मेटाकार्ड, मास्किङ टेप

सहजीकरण क्रियाकलाप :

क्रि. नं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	समय
१	विषय परिचय : • अन्तरक्रियाको माध्यमबाट विषयवस्तु, उद्देश्य र औचित्यबारे जानकारी गराउने।	१० मिनेट
२	सिकाइमा हुने ७ ओटा कठिनाइहरू, लक्षण र सहजीकरणका सिप • हामी आज सिकाइमा हुने ७ ओटा कठिनाइहरूको बारेमा छलफल गर्दैछौं भनी जानकारी गराउने र सहभागीहरूलाई ७ समूहमा विभाजन गर्ने । • हरेक समूहलाई एक-एक ओटा सिकाइमा हुने समस्याका लक्षण एवम् सहजीकरणका उपायहरूको पाठपत्र वितरण गर्ने । • पाठपत्रको आधारमा हरेक समूहलाई छलफल गर्न करिब १० मिनेटको समय दिने र छलफल गर्न लगाउने । सहजकर्ताले सबै समूहमा गएर छलफलको बारेमा चासो दिने, अनुगमन गर्ने र सहयोग गर्ने ।	२० मिनेट

	समूह कार्य सकिएपछि, सबै समूहलाई ५-५ मिनटको समय दिएर प्रस्तुति गर्न लगाउने। हरेक प्रस्तुति लगत्तै आवश्यक परेमा सहजकर्ताले थप स्पष्ट पाउँ जाने ।	
३	सिकाइ शैलीको अवधारणा, प्रकार र सिकाइ शैलीबारे जानकारी हुनुको फाइदा - प्रश्नबाट सुरु गर्दै छोटो मस्तिष्क मन्थन गराउने - प्रश्न: सिकाइ शैली भनेको के हो र शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप गर्नुअघि सिकाइ शैली थाहा पाउनुको फाइदाहरू के के हुन्छन्? भनी प्रश्न गर्ने। - आएका बुँदाहरूलाई समेट्दै परिचय र महत्त्वको छोटो समीक्षा गर्ने । सहजकर्ताले पावरपोजिन्ट स्लाइड वा न्युजप्रिन्टमा देखाउँदै परिचय र महत्त्वबारे छलफल गर्दै प्रष्ट पारिदिने।	२० मिनेट
४	अपाङ्गता भएका बालबालिकाको सिक्ने शैली वा तरिका - सामान्य सिकाइ शैलीहरू परिचय र महत्त्वको बारेमा छलफल भएपछि ७ ओटा समूहलाई ७ ओटा सिकाइ शैलीहरू बारेको पाठपत्र वितरण गर्ने र अध्ययन गर्न लगाउने; - समूह १ – दृश्यात्मक सिकाइ शैली - समूह २ – श्रवण सिकाइ शैली - समूह ३ – बोलेर सिक्ने सिकाइ शैली - समूह ४ – छोएर, चलाएर र गतिशील भएर हुने सिकाइ शैली - समूह ५ – तार्किक सिकाइ शैली - समूह ६ – सामाजिक वा अन्तरव्यक्ति (social or interpersonal) सिकाइ शैली - समूह ७ – एकल वा स्वयं (intra personal or self) सिकाइ शैली - समूह कार्यपछि पालैपालो प्रस्तुति गर्न लगाउने र सहजकर्ताले आवश्यकताअनुसार थप जानकारीसहित प्रष्ट पारिदिने । - त्यसपछि सुनाइमा कठिनाई भएका बालबालिकाहरूले कसरी सिक्छन् र के के सहायता सामग्रीहरू प्रयोग गर्न सकिन्छ भन्नेबारे सहजकर्ताले पिपिटी वा न्युजप्रिन्ट प्रयोग गर्दै एक एक गरी प्रस्तुत गर्दै प्रष्ट पारिदिने ।	३० मिनेट
५	प्रतिविम्बन र मूल्याङ्कन : सेसनको समग्र सिकाइको बारेमा छोटो समीक्षात्मक छलफल गर्ने। ठिक बेठिक खेलको माध्यबाट सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने: प्रश्नहरू - पढ्न लेख्न गाह्रो हुने, अक्षर उच्चारण गर्न र चित्र गाह्रो हुने सिकाइ समस्या 'डिस्ग्राफिया' हो बेठिक (सही उत्तर डिस्लेक्सिया) - सामान्य वस्तुहरूको सङ्ख्या गणना गर्न, अङ्क र पैसा नचिन्ने र सामान्य हरहिसाब गर्न गाह्रो समस्या "डिस्ग्राफिया" हो। बेठिक (सही उत्तर: डिस्क्यालकुलिया) - सिधा लेख्न, लाइन मिलाउन र लेख्दा अक्षर र शब्दको आकार ठूलो-सानो हुने समस्या डिस्ग्राफिया हो। ठिक - सजिलो पेन्सिल वा कलम दिएर लाइन भएका कपि वा ग्राफ पेपरमा लेख्न सिकाउँदा डिस्लेक्सिया भएका बालबालिकालाई सजिलो हुन्छ। बेठिक (सही उत्तर: डिस्ग्राफिया) - शब्द, चित्रको आंशिक भाग हेरेर केहो भनेर छुट्याउन गाह्रो हुने समस्या डिस्प्र्याक्सिया हो। बेठिक (सही उत्तर: दृष्टि प्रक्रियामा विचलन)	१० मिनेट

	6. एकै ठाउँमा बसिरहन नसक्ने, तुरुन्तै क्रियाकलाप परिवर्तन गर्ने, ध्यान नदिने जस्तो समस्या सुनाइ प्रक्रियामा विचलन हो। बेठिक (सही: Attention Deficit Hyperactivity Disorder) 7. उस्तै शब्द, भाषा सुनेर, बुझ्ने र सम्झ्ने प्रक्रियामा कठिनाइ हुनु डिस्लेक्सिया हो। बेठिक (सही उत्तर : सुनाइ प्रक्रियामा विचलन) 8. पढ्दा टाउको फर्काउने, एउटा आँखा बन्द गर्ने र किताब कापी अफ्ठ्यारोसँग समाउने सुनाइ प्रक्रियामा विचलन हो। बेठिक (सही उत्तर : दृष्टि प्रक्रियामा विचलन) 9. आफू र आफ्नो सामान सम्हाल्न कठिनाइ हुने, बोलाइमा सन्तुलन नहुने "डिस्प्र्याक्सीया" हो। थप प्रश्नहरू (1) सिकाइ शैली कति किसिमका हुँदा रहेछन् ? कुनै ३ ओटा भन्नुहोस् ? (2) सिकाइ शैलीअनुसार पढाउँदा के के फाइदा हुँदा रहेछन् ? (3) दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका विद्यार्थीले कसरी सिक्दा रहेछन् ?	
--	---	--

४. एकीकृत पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइको अवधारणा

दिन: दोस्रो

सत्र: पहिलो

समय: १० मिनेट

परिचय

दुई वा दुईभन्दा बढी विषयहरूका सान्दर्भिक पक्षहरूलाई अर्थपूर्ण रूपमा संयोजन गरी निर्माण गरिएको पाठ्यक्रमलाई एकीकृत पाठ्यक्रम भनिन्छ । एकीकृत पाठ्यक्रमका विभिन्न ढाँचाहरू छन् । जसमध्ये विषयगत, बहुविषयगत, अन्तरविषयगत र विषयविहीन ढाँचा प्रचलित छन् । आधारभूत तह (कक्षा १-३) को पाठ्यक्रम समग्रमा बहुविषयक ढाँचामा र हाम्रो सेरोफेरो अन्तरविषयक ढाँचामा विकास गरिएको छ । पाठ्यक्रमलाई व्यावहारिक, सान्दर्भिक र सहज रूपमा कार्यान्वयन गर्नको लागि पाठ्यसामग्रीहरूको रूपमा पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका र विद्यार्थी कार्यपुस्तक विकास भई कार्यान्वयनमा आएको छ । यस सत्रमा दृष्टिविहीन बालबालिकाकालाई शिक्षण गर्ने शिक्षकहरूलाई एकीकृत पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्रीको अवधारणा र यसको प्रयोगका बारेमा छलफल गरिने छ ।

उद्देश्य

यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरू देहायअनुसारका कार्यहरू गर्न सक्षम हुने छन् :

- एकीकृत पाठ्यक्रमको अवधारणा प्रष्ट पार्न
- आधारभूत तह (कक्षा १-३) को पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको विशेषताहरू पहिचान गर्न
- एकीकृत विषयक्षेत्रहरू पहिल्याउन

विषयवस्तु

- एकीकृत पाठ्यक्रमको अवधारणा
- पाठ्यसामग्री (पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका र विद्यार्थी कार्यपुस्तक) को परिचय र विशेषताहरू
- पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीबिचको अन्तरसम्बन्ध
- एकीकृत विषयक्षेत्रहरू

सामग्री

पाठ्यक्रम, विषयगत विद्यार्थी कार्यपुस्तक, विषयगत शिक्षक निर्देशिका

सहजीकरण क्रियाकलाप

क्रि.नं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	समय
१	अन्तरक्रियात्मक छलफलको माध्यमबाट सत्रको परिचय, विषयवस्तु, उद्देश्यबारे जानकारी गराउनुहोस् ।	५ मिनेट
२	एकीकृत पाठ्यक्रमको अवधारणा • सहभागीहरूलाई मेटाकार्ड दिई एकीकृत पाठ्यक्रम भनेको के हो ? दृष्टिविहीन बालबालिकालाई सिकाइ सहजीकरणमा एकीकृत शिक्षणलाई कसरी उपयोग गरिएको छ ? भन्ने बारेमा आफ्नो धारणा लेख्न लगाउनुहोस् । • सहभागीले लेखेका धारणाहरूलाई जोडीमा छलफल गराई साझा धारणा बनाउन लगाउनुहोस् । • जोडीले बनाएका साझा धारणाहरूलाई प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् ।	१० मिनेट

	- सहभागीका विचार समेट्दै एकीकृत पाठ्यक्रमका सन्दर्भमा विषयगत ढाँचा, बहुविषयगत ढाँचा, अन्तरविषयक ढाँचा र विषयविहीन ढाँचाका बारेमा बताइदिनुहोस् । - स्लाइड प्रस्तुतीकरण तथा चित्रको माध्यमबाट माथि उल्लिखित चारओटै ढाँचाको परिचय दिई समग्र एकीकृत पाठ्यक्रम बहुविषयक ढाँचामा र हाम्रो सेरोफेरो विषय अन्तरविषयक ढाँचामा विकास गरिएको कुरा उदाहरणसहित प्रष्ट पार्नुहोस् ।	
३	आधारभूत तह (कक्षा १-३) को एकीकृत पाठ्यक्रमका विशेषता - सहभागीहरूलाई चार ओटा समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । पाठ्यक्रम समूहगत रूपमा वितरण गर्नुहोस् र तपसिलका पक्षहरूमा समूहगत रूपमा अध्ययन गर्न लगाई समूहको निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । समूह (क) एकीकृत पाठ्यक्रमको आवश्यकता, औचित्य र महत्त्व समूह (ख) एकीकृत पाठ्यक्रम : ढाँचा र संरचना समूह (ग) एकीकृत पाठ्यक्रम : सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया समूह (घ) एकीकृत पाठ्यक्रममा मूल्याङ्कन प्रक्रिया - प्रत्येक समूहले प्रस्तुत गरिसकेपश्चात् अन्य समूहलाई आवश्यक पृष्ठपोषण दिन लगाउनुहोस् । सहजकर्ताले स्लाइडद्वारा माथि उल्लिखित एकीकृत पाठ्यक्रम ढाँचा र संरचना (बहुविषयक र अन्तरविषयक, विषयहरू, पाठ्यघण्टा र कार्यघण्टा आदि) सहजीकरण, मूल्याङ्कन प्रक्रियाका बारेमा बताइदिनुहोस् । ।	२५ मिनेट
४	पाठ्यसामग्री (शिक्षक निर्देशिका र विद्यार्थी कार्यपुस्तक) को परिचय र विशेषताहरू - सहभागीहरूलाई अघिकै चार समूहमा विभाजित भई बस्न भन्नुहोस् । समूहलाई नेपाली, गणित, सेरोफेरो र अङ्ग्रेजी विषयमा विभाजन गरी ती विषयका शिक्षक निर्देशिका र विद्यार्थी कार्यपुस्तक दिई मुख्य मुख्य विशेषताहरूको सूची चार्टपेपरमा तयार गर्न लगाउनुहोस् । समूह (क) नेपाली समूह समूह (ख) अङ्ग्रेजी समूह समूह (ग) सेरोफेरो समूह समूह (घ) गणित समूह - समूहगत कार्यलाई प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । - सहभागीले प्रस्तुत गरेका विषयवस्तुका आधारमा एकीकृत विषयक्षेत्रहरूका रूपमा बहुविषयक र अन्तरविषयका ढाँचामा राखिएका विषयवस्तुहरू, चारओटै विषयका साझा विषयक्षेत्र, तीनओटा विषयका साझा विषयक्षेत्र, दुईओटा विषयका साझा विषयक्षेत्र र विषयगत विषयक्षेत्रका पावरप्वाइन्ट प्रस्तुतिका आधारमा स्पष्ट पारिदिनुहोस् ।	३० मिनेट

५	पाठ्यक्रम अनुकूलन - पाठ्यक्रम अनुकूलन भनेको के हो भन्नेबारे छलफल गराउनुहोस् । - दृष्टिविहीन बालबालिकाहरूलाई सिकाउने शिक्षकहरूले पाठ्यक्रममा भएका कुनकुन कुराहरूलाई अनुकूलनको लागि ध्यान गर्नुपर्छ सो बारे जानकारी गराउनुहोस् । - एकीकृत पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका क्रममा हाल भएका अनुकूलन अभ्यासका बारेमा छलफल गराई साझा धारणा बनाउन सहयोग गर्नुहोस् ।	१५ मिनेट
६	प्रतिबिम्बन - एकीकृत पाठ्यक्रममा समेटिने विषय, तहगत र कक्षागत संरचना कस्तो रहेको छ ? - कक्षा १ देखि ३ सम्ममा साप्ताहिक रूपमा नेपाली भाषाको पाठ्यघण्टा कति तय गरिएको छ ? - आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) अन्तर्गत चार ओटै विषयका साझा विषयक्षेत्रहरू भन्नुहोस् । - आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) अन्तर्गत नेपाली विषयका कुनै ३ ओटा विषयवस्तुका क्षेत्रहरू भन्नुहोस् । - सिकाइ मूल्याङ्कन गर्ने कुनै ३ ओटा तरिकाहरू भन्नुहोस् ? - पाठ्यक्रममा अनुकूलन भनेको के हो र यसका प्रकारहरू के के रहेछन् ?	५ मिनेट

५. पठन सिप सुधारका लागि शैक्षणिक तथा सन्दर्भ सामग्रीको प्रयोग

दिन: दोस्रो

सत्र: दोस्रो र तेस्रो

समय: १८० मिनेट

परिचय:

विद्यार्थीहरूलाई पाठ्यपुस्तक मात्र पढाएर शिक्षामा गुणस्तर वृद्धि र शिक्षणकार्य प्रभावकारी रूपबाट हुन सक्छ भन्न सकिँदैन। यसबाट मात्र बालबालिकाहरूले सिकेका कुराहरू चिरस्थायी नहुन सक्छ । फलस्वरूप अध्ययन अध्यापन कार्य पनि अब्यावहारिक हुन सक्छ । बालबालिकाहरूलाई छिटो छरितो किसिमले विषयवस्तुमा दक्ष बनाई व्यवहारिक पक्षसँग परिचित गराउने हाम्रा विद्यालयहरूमा गराइने पठन पाठनमा शैक्षणिक सामग्रीहरूको प्रयोग हुन अत्यावश्यक छ। शिक्षक तथा विद्यार्थीहरूले शिक्षण सिकाइका लागि प्रयोग गर्ने सामग्रीहरू नै शैक्षणिक सामग्री हुन। जसको प्रयोगबाट विषयवस्तुलाई पनि सरल र सहज ढङ्गबाट शिक्षण गर्न सकिन्छ । हाम्रो देशमा दृष्टि अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूका लागि बजारमा शैक्षणिक सामग्रीहरू कमै प्राप्य छन् । त्यसकारण स्रोत शिक्षकले आफूले पढेको सिकेको आधारमा आवश्यक हुने शैक्षणिक सामग्रीहरू बनाउने, बजारमा उपलब्ध सामग्रीहरूलाई रूपान्तरण गर्ने र कुनै सामग्रीहरू प्राप्य नभएमा त्यसको सट्टा अर्को सामान उपलब्ध गराउने गर्नुपर्छ। सामग्री बनाएर दृष्टिविहीन बालबालिकालाई सिक्ने वातावरण तयार पारिदिनुपर्छ। यस्ता शैक्षिक सामग्रीहरूको प्रयोगबाट विद्यार्थीहरूको सिर्जनशीलता वृद्धि हुनका साथै पठनपाठनप्रति उत्प्रेरणा जगाउनमा सहयोग पुग्छ । यसैप्रकार बालबालिकाहरूको पठनपाठनलाई अझ स्तरीय बनाउनको लागि सन्दर्भ सामग्रीहरूको पनि अति आवश्यकता हुन्छ । भनिन्छ, “सुने बिसिँइन्छ, देखे सम्झिँइन्छ, गरे जानिन्छ र प्रयोग गरे बानी पर्छ” । अतः गरेर सिक्नको लागि शैक्षिक तथा सन्दर्भ सामग्रीको अत्यन्तै आवश्यकता देखिन्छ ।

उद्देश्य:

यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरूले निम्न कार्यहरू गर्न सक्षम हुनेछन् । ।

- शैक्षणिक सामग्रीहरूको महत्त्वबारे समीक्षा गर्दै बताउन ।
- सन्दर्भ सामग्रीहरू पत्ता लगाउन ।

विषयवस्तु:

- शैक्षणिक सामग्रीहरूको परिचय र महत्त्व
- सन्दर्भ सामग्रीहरूको परिचय
- ब्रेल प्रयोगकर्ताको लागि सन्दर्भ सामग्रीहरूको प्रयोग

सामग्री

•

सहजीकरण क्रियाकलाप

क्रि. न.	क्रियाकलाप विस्तृतिकरण	समय
१.	• अन्तर्क्रियात्मक छलफलको माध्यमबाट सत्रको परिचय, उद्देश्य, औचित्यको बारेमा जानकारी गराउने	१० मिनेट

२	शैक्षणिक सामग्रीहरूको परिचय र महत्व • दृष्टिविहीन र न्यूनदृष्टि भएका बालबालिकाहरूको लागि प्रयोग हुने तहगत शैक्षणिक सामग्रीहरूलाई तालिम हलको ४ कुनामा मिलाएर राख्ने । • शैक्षणिक सामग्रीहरूलाई ४ समूहमा विभाजन गर्ने र शैक्षिक सामग्रीहरू पालैपालो अवलोकन गर्न लगाउने र अवलोकन गरिएको सामग्रीको नाम प्रयोग के के रहेछन् भनी छलफल गर्ने र सहजकर्ताले टिपोट गर्दै प्रष्ट पार्ने । • केही जिज्ञाशा वा प्रश्नहरू भए छलफल गर्ने र प्रष्ट पारिदिने ।	४० मिनेट
३	• सन्दर्भ सामग्रीहरूको प्रयोग र छलफल: सन्दर्भ सामग्रीको प्रयोग सम्बन्धमा सहजकर्ताले नमुना प्रदर्शन गर्दै सहभागीहरूलाई पालैपालो अभ्यास (छोटो छोटो भूमिका प्रदर्शन) गराउने । सहभागीले गरेको अभ्यासमा सहजकर्ताले पृष्ठपोषण दिने र आवश्यकताअनुसार पुनः नमुना प्रदर्शन गर्ने । • अन्तमा सहजकर्ताले थप व्याख्या गरिदिने र प्रष्ट पारिदिने ।	६० मिनेट
४	दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई उपयुक्त हुने स्थानीयस्तरमा पाइने सन्दर्भ र शैक्षणिक सामग्रीहरूको सङ्कलन र प्रयोग सहभागीहरूलाई ४ समूहमा विभाजन गर्ने र दृष्टिविहीन र न्यूनदृष्टि भएका बालबालिकाहरूको शिक्षण सिकाइमा सहयोग गर्ने सामग्रीहरू सङ्कलन गर्न लगाउने सङ्कलन गरिएको सामग्रीहरूको नाम र उक्त सामग्रीको प्रयोगसम्बन्धी समूहलाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । सङ्कलन गरिएको सामग्री दृष्टिविहीन र न्यूनदृष्टि भएका मध्ये कसलाई बढी उपयुक्त हुन्छ वर्गीकरण गर्न लगाई दृष्टिविहीन र न्यूनदृष्टि लेखिएको मेटाकार्ड भएको स्थानमा जम्मा गर्न लगाउने । स्थानीयस्तरमा पाइने सम्भावित सन्दर्भ र शैक्षणिक सामग्रीहरूको तालिका, सङ्कलन र प्रयोगको महत्त्व सम्बन्धमा पिपिटिमा देखाउँदै प्रष्ट पार्ने ।	६० मिनेट
५	प्रतिबिम्बन • सेसनको समग्र सिकाइको बारेमा छोटो समीक्षात्मक छलफल गर्ने । मूल्याङ्कनको लागि तलका प्रश्नहरू सोध्ने, • सन्दर्भ सामग्री शैक्षणिक सामग्रीको नाम लेखिएको टुक्राहरू सबै सहभागीलाई वितरण गर्ने । • एउटा न्युजप्रिन्टमा सन्दर्भ सामग्रीहरूको काम अर्को न्युजप्रिन्टमा शैक्षणिक सामग्रीको काम लेखेर भित्तामा टाँसिदिने । • सहभागीहरूलाई आफूलाई परेको सामग्रीको टुक्रा न्युजप्रिन्टमा लेखिएको सामग्रीहरूको कुन कामसँग मिल्छ टाँस्न लगाउने । • टाँसेको मिलेको नमिलेको हेरेर आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण दिने	१० मिनेट

६. पढाइको परिचय, महत्त्व र भाषिक तत्त्वगत क्रियाकलाप

दिन : तेस्रो

सत्र : पहिलो र दोस्रो

समय : १८० मिनेट

परिचय

पढाइ भन्नाले सामान्यतया छापामा लेखिएका सामग्री पढेर अर्थ बोध गर्नु भन्ने बुझिन्छ। पढाइको मुख्य उद्देश्य भनेकै बोध र अभिव्यक्ति क्षमताको विकास गर्नु हो। पठन सिप विकास प्रभावकारी रूपमा भएमा यसले भाषा विषयका साथै अन्य विषय पढ्ने र बुझ्ने क्षमताको विकासमा सहयोग गर्छ। पढ्न जानेपछि सामाजिक, विज्ञान, गणितजस्ता अन्य विषयहरू बुझ्न र जान्न पनि सहज हुन्छ। प्रारम्भिक तहका कक्षामा राम्ररी बुझेर पढ्ने क्षमताको विकास गरी पढाइप्रति रुचि जगाउन सकिनेमा विद्यार्थीको पढाइको जग बलियो हुन्छ र यसले समग्र सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्न सघाउ पुग्छ। प्रारम्भिक तहमा शिक्षण गर्ने तथा दृष्टिविहीन बालबालिकालाई सिकाइ सहजीकरण गर्ने शिक्षकहरूले पठन सिप विकास गर्नको लागि पढाइका तत्त्व, भाषिक तत्त्वगत क्षेत्रहरू तथा यसका शिक्षण क्रियाकलापहरूबारे जानकारी हुनुपर्दछ। आधारभूत तह कक्षा १ देखि ३ सम्म अध्ययनरत विद्यार्थीको पठन सिप विकासका लागि भाषिक तत्त्वहरू निर्धारण गरिएका छन्। भाषिक तत्त्वअन्तर्गत ध्वनि सचेतनीकरण, श्रव्यदृश्यबोध, लेख्यवर्ण सचेतनीकरण, पठनप्रवाह, शब्दभण्डार, पठनबोध, कार्यमूलक व्याकरण र लेखाइ पर्दछन्। भाषिक तत्त्वले विद्यार्थीहरूमा बोध र अभिव्यक्ति दुवै पक्षको समानान्तर विकास गराउँछ। तसर्थ यस सत्रमा सहभागीहरूलाई पढाइका महत्त्व तथा भाषिक तत्त्वगत क्षेत्रका बारेमा छलफल हुने छ।

उद्देश्य

यस सत्रको अन्तमा सहभागीहरू देहायबमोजिमका कार्य गर्न सक्षम हुने छन् :

- पढाइ परिचय र महत्त्व बताउन
- ध्वनि सचेतनीकरण, श्रव्य/दृश्यबोध, लेख्य वर्ण सचेतनीकरण, पठन प्रवाह, शब्दभण्डार, पठनबोध, लेखाइ र कार्यमूलक व्याकरणका सम्भावित क्रियाकलाप प्रस्तुत गर्न

विषयवस्तु

- पढाइ सिपको परिचय र महत्त्व
- भाषिक तत्त्वगत क्षेत्र तथा क्रियाकलापहरू

सामग्री

एकीकृत पाठ्यक्रम, विद्यार्थी कार्यपुस्तक, शिक्षक निर्देशिका

सहजीकरण क्रियाकलाप

क्रि.न.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	समय
१	अन्तरक्रियात्मक छलफलको माध्यमबाट सत्रको परिचय, उद्देश्य र औचित्यको बारेमा जानकारी गराउनुहोस्।	५ मिनेट
२	पढाइ तथा भाषिक तत्त्वगत क्षेत्रहरू ● पढाइ के हो र भाषिक तत्त्वगत क्रियाकलाप भन्नाले के बुझिन्छ भन्ने बारेमा व्यक्तिगत रूपमा आफ्ना धारणा टिपोट गर्न लगाउनुहोस्।	८० मिनेट

	- सहभागीले टिपोट गरेका विषयवस्तुलाई प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । - सहभागीका धारणा समेट्दै पढाइ तथा भाषिक तत्त्वगत क्षेत्रसम्बन्धी पावरप्वाइन्ट प्रस्तुत गर्दै समान बुझाइका लागि सहजीकरण गर्नुहोस् । - कुनै एक विषयक्षेत्रलाई लिई नेपाली विषयको पाठ्यक्रम, विद्यार्थी कार्यपुस्तक र शिक्षक निर्देशिकाका ध्वनि सचेतीकरण, श्रव्य/दृश्यबोध, लेख्य वर्ण सचेतीकरण, पठन प्रवाह, शब्दभण्डार, पठनबोध, लेखाइ र कार्यमूलक व्याकरणका सम्भावित कार्यकलापको बारेमा बताइदिनुहोस् । - दृष्टिविहीन बालबालिकालाई सिकाइ सहजीकरणका क्रममा भाषिक तत्त्वगत क्रियाकलापहरूलाई अनुकूलन गरी सिकाइ सहजीकरण गर्ने तरिका, विधि र कार्यकलापहरूका बारेमा बताइदिनुहोस् ।	
३	भाषिक तत्त्वगत क्रियाकलापका अनुभव तथा असल अभ्यास र कठिनाइ - सहभागीहरूलाई ८ ओटा समूहमा विभाजन गर्नुहोस् । - समूहमा सहभागीहरूलाई आफ्नो विद्यालयको प्रारम्भिक कक्षाहरूमा दृष्टिविहीन बालबालिकाको पठन सिप सुधारका लागि गरिरहेका क्रियाकलापबारे मस्तिष्क मन्थन गर्न लगाउनुहोस् । - समूहमा छलफल गर्दै दिइएको नमुना कार्यअनुरूप आफ्नो विद्यालयमा भएका असल अभ्यास र भोगेका कठिनाइहरूका बारेमा समूहमा छलफल गर्दै टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । समूह कार्यका लागि नमुना कार्य समूह १. ध्वनि सचेतीकरण शिक्षणका असल अभ्यास तथा कठिनाइ समूह २. श्रव्यदृश्य बोध शिक्षणका असल अभ्यास तथा कठिनाइ समूह ३. लेख्य वर्ण सचेतीकरण शिक्षणका असल अभ्यास तथा कठिनाइ समूह ४. पठन प्रवाह शिक्षणका असल अभ्यास तथा कठिनाइ समूह ५. पठन बोध शिक्षणका असल अभ्यास तथा कठिनाइ समूह ६. शब्दभण्डार शिक्षणका असल अभ्यास तथा कठिनाइ समूह ७. लेखाइ शिक्षणका असल अभ्यास तथा कठिनाइ समूह ८. कार्यमूलक व्याकरण शिक्षणका असल अभ्यास तथा कठिनाइ - समूहमा छलफल तथा टिपोट गरिएका विवरण वा क्रियाकलापहरूबारे प्रत्येक समूहबाट एकजनालाई प्रस्तुति गर्न लगाउनुहोस् । - प्रस्तुतिसँगसँगै दृष्टिविहीन बालबालिकाको सिकाइ सहजीकरणका क्रममा आएका कठिनाइहरूको सम्बोधनका उपायबारे अन्तरक्रियात्मक रूपमा छलफल गर्नुहोस् र थप स्पष्ट पार्नुहोस् ।	१० मिनेट
४	प्रतिबिम्बन तलका नमुना प्रश्नहरू अनुरूप सत्रको प्रतिबिम्बन गर्नुहोस् : - पढाइ के हो र बालबालिकाको लागि पढाइको के महत्त्व छ ? - भाषिक तत्त्वगत क्षेत्रहरू के के हुन् ? - लेख्य वर्ण सचेतीकरणका कुनै तीन क्रियाकलाप भन्नुहोस् ?	५ मिनेट

७. एकीकृत पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण अभ्यास र पृष्ठपोषण आदानप्रदान

दिन: तेस्रो र चौथो

सत्र: तेस्रो, पहिलो र दोस्रो

समय: २७० मिनेट

परिचय

तालिमबाट भएको सिकाइ कक्षाकोठामा पुग्ने कुराको सुनिश्चित गर्नका लागि प्रशिक्षार्थीहरूको समूहमा नै रहेर गरिने शिक्षण सूक्ष्म शिक्षण हो । सूक्ष्म शिक्षण नियन्त्रित र सुरक्षित वातावरणमा गरिने अभ्यास हो । यस्तो कार्यको उद्देश्य अभ्यास गरी सिपमा विकास गर्नु हो । यो त्यस्तो शिक्षण प्रविधि हो जसले नवप्रवेशी र अनुभवी दुवै शिक्षकलाई आफ्नो शिक्षणमा सुधार गर्ने मौका प्रदान गर्दछ । सूक्ष्म शिक्षण धेरै ठाउँमा उपयोग गर्न पनि सकिन्छ । यस्तो कार्यमा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको समाप्तिपछि पृष्ठपोषण दिइन्छ । एउटा पाठ शिक्षण गर्दा नेपाली विषय र अन्य विषयका साझा सिकाइ क्षेत्रका आधारमा शिक्षण गर्ने कार्यलाई यहाँ एकीकृत शिक्षण भनिएको हो । त्यसरी शिक्षण गर्न शिक्षकलाई सक्षम बनाउनका लागि यो खण्डमा एकीकृत र पठन तत्त्वहरूको आधारमा शिक्षण गर्ने अभ्यास कार्य समावेश गरिएको हो । प्रारम्भिक कक्षामा पढाइ सिप विकास गर्नका लागि मुख्य शिक्षण रणनीतिका रूपमा क्रमिक सिकाइ रणनीति (म गर्छु, हामी गर्छौं, तिमी गर) अपनाइएको छ ।

उद्देश्य

- (क) भाषिक तत्त्वगत क्रियाकलापहरूको नमुना पाठ प्रस्तुति र शिक्षण अभ्यास गर्न
- (ख) एकआपसमा पृष्ठपोषण आदानप्रदान गर्न

विषयवस्तु

- भाषिक तत्त्वगत नमुना प्रस्तुति (सहजकर्ताबाट)
- सूक्ष्म शिक्षण (सहभागीलाई)
- पृष्ठपोषण

सामग्री

पाठ्यक्रम, विद्यार्थी कार्यपुस्तक, शिक्षक निर्देशिका, पाठयोजना

सहजीकरण क्रियाकलाप

क्रि. नं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	समय
१	अन्तर्क्रियात्मक छलफल गर्दै सत्रको परिचय, उद्देश्य र औचित्यबारे जानकारी गराउनुहोस् ।	५ मिनेट
२	भाषिक तत्त्वगत शिक्षणको नमुना प्रस्तुति (सहजकर्ताबाट) • सहजकर्ताले एकीकृत पाठ्यक्रमको कुनै एक विषयक्षेत्र र भाषिक तत्त्वगत क्रियाकलापमा आधारित भई तयार भएको पाठयोजना प्रस्तुत गर्नुहोस् । • सहजकर्ताले कक्षा १ देखि ३ मध्ये कुनै एउटा कक्षाको कुनै एउटा नमुना पाठयोजनाबमोजिम ४० मिनेटको नमुना शिक्षण गर्नुहोस् । • शिक्षणपछि सहभागीबाट पृष्ठपोषण माग गर्नुहोस् र राम्रा तथा सुधारका पक्षबारे छलफल गर्नुहोस् ।	१० मिनेट
३	सूक्ष्म शिक्षण (सहभागीलाई) • प्रत्येक सहभागीलाई कक्षा १ देखि ३ मध्ये कुनै एउटा कक्षाको कुनै एक विषयक्षेत्रको पाठअनुसार (३-४ तत्व समेटी) एउटा सहजीकरण योजना तयार गर्न लगाउनुहोस् ।	१७० मिनेट

	सहजीकरण योजनाअनुसारको दृष्टिविहीन बालबालिकाका लागि उपयुक्त सामग्रीसमेत निर्माण वा सङ्कलन गर्न लगाउनुहोस् । ● सहभागीलाई चारजनाको समूहमा विभाजन गरी हरेक समूहबाट एक जनालाई एकैपटक सूक्ष्म शिक्षण अभ्यास गर्न लगाउनुहोस् । सूक्ष्म शिक्षण गर्नेबाहेकका बाँकी सदस्यलाई पृष्ठपोषण प्रदान गर्न लगाउनुहोस् । सूक्ष्म शिक्षणका क्रममा सहजकर्ताले सबै समूहको अवलोकन गरी पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् । ● हरेक सहभागीलाई सूक्ष्म शिक्षणको अभ्यासबाट प्राप्त पृष्ठपोषणका आधारमा पुनः आफ्नो सहजीकरण योजना सुधार गर्न लगाउनुहोस् । ● गोलाप्रथाबाट कुनै दुई जना सहभागी छनोट गरी परिमार्जित सहजीकरण योजनाका आधारमा पूरै समूहमा शिक्षण गर्न लगाउनुहोस् । कुनै तीन सहभागीलाई पृष्ठपोषण फाराम दिई पृष्ठपोषणका बुँदाहरू टिपोट गर्न लगाउनुहोस् । ● सहजकर्ताले निष्कर्षसहित दृष्टिविहीन बालबालिकालाई शिक्षण गर्दा ध्यान दिनुपर्ने पक्ष, पाठ्यक्रम अनुकूलन, सामग्रीको प्रयोग जस्ता पक्षहरू समेटी समग्र कक्षा शिक्षणको बारेमा पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।	
४	प्रतिबिम्बन ● दृष्टिविहीन बालबालिकालाई पढाइ सिप विकासका लागि सिकाइ सहजीकरण गर्दा यो सूक्ष्म शिक्षण अभ्यासले कसरी सहयोग पुर्याउँछ ? ● नमुना शिक्षण गर्दा प्राप्त पृष्ठपोषणलाई दृष्टिविहीन बालबालिकाको सिकाइमा कसरी उपयोग गर्नुहुन्छ ?	५ मिनेट

८. कक्षाकोठा व्यवस्थापन

दिन : चौथो

सत्र : तेस्रो

समय : ९० मिनेट

परिचय :

सबै बालबालिकाहरूको सिकाइ सुनिश्चितताका लागि कक्षाकोठामा विविध पक्षहरूको व्यवस्थापन अपरिहार्य हुन्छ। विशेष गरी कार्यगत सीमितता तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको सिकाइ सुनिश्चित गर्न भौतिक, बसाइ, सामग्री, सन्दर्भ सामग्री, छापामय वातावरण जस्ता व्यवस्थापनका विविध पक्षहरूमा ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ। अतः यस सत्रमा अपाङ्गता-मैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापनका पक्षहरूमा केन्द्रित छलफल गरिनेछ।

उद्देश्य: यस सत्रको अन्तमा सहभागीहरूले देहायबमोजिमको सक्षमताहरू हासिल गर्नेछन्

- कक्षाकोठा व्यवस्थापनको अवधारणा, उद्देश्य र महत्त्व बताउन
- अपाङ्गमैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापनका विविध पक्षहरूको व्यवस्थापन तरिकाहरू बारे व्याख्या गर्न
- सिकाइमैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापनको बारेमा व्याख्या गर्न
- दृष्टिविहीन एवं न्यून दृष्टियुक्त बालबालिकाहरूको कक्षाकोठा व्यवस्थापनका तरिकाहरू बताउन

विषयवस्तु:

- कक्षाकोठा व्यवस्थापनको अवधारणा, उद्देश्य र महत्त्व
- अपाङ्गमैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापनका विविध तरिकाहरू
- कक्षाकोठामा सिकाइमैत्री व्यवस्थापन तथा विविध पक्षहरूको व्यवस्थापन

सामग्री

•

सहजीकरण क्रियाकलाप :

क्रि.नं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	समय
१	अन्तर्क्रियात्मक छलफल गर्दै सत्रको परिचय, उद्देश्य र औचित्यबारे जानकारी गराउने।	५ मिनेट
३	कक्षाकोठा व्यवस्थापनका विविध पक्षहरू • सहजकर्ताले सहभागीहरूलाई ४ समूहमा विभाजित हुन लगाउने । • त्यसपछि ४ ओटा समूहलाई पाठ पत्र वा स्रोत पुस्तिका वितरण गरी निम्न कुराहरू अध्ययन गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने। • समूह १ – कक्षाकोठा व्यवस्थापनका विविध पक्षहरू • समूह २ – सिकाइ मैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापनमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू • समूह ३ – सिकाइ क्षमताको आधारमा गरिने कक्षा व्यवस्थापन • समूह ४ – विविधता व्यवस्थापनका विविध पक्षहरू • समूह कार्य सकिएपछि पालैपालो प्रस्तुत गर्न लगाउने र छलफल गर्दै थप बुँदाहरू आवश्यक भए सहजकर्ताले थपेर प्रष्ट पारिदिने।	८० मिनेट
४	प्रतिबिम्बन: छोटो समीक्षात्मक छलफल गर्ने। त्यसपछि सहभागी मूल्याङ्कनको लागि निम्न प्रश्नहरू गर्ने: • कक्षाकोठा व्यवस्थापन गर्दा कुन कुन पक्षलाई विचार गर्नुपर्ने रहेछ ? • सिकाइको आधारमा कक्षाकोठा व्यवस्थापन भनेको के हो र के के हुनुपर्छ ? • विविधता व्यवस्थापन के के कुराहरू पर्दछन् ?	५ मिनेट

९. विद्यार्थी मूल्याङ्कन

दिन : पाँचौ

सत्र: पहिलो

समय : ९० मिनेट

परिचय :

आधारभूत तहको कक्षा १-३ मा औपचारिक प्रकृतिको आवधिक परीक्षा सञ्चालन गरी विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन अर्थात् निर्णयात्मक प्रयोजनको परम्परागत पद्धतिको मूल्याङ्कनले बालबालिकालाई सिकाइका लागि प्रोत्साहन गर्ने र सिकाइमा सहयोग गर्ने कार्यमा योगदान गर्न सक्दैन भन्ने कुरालाई आत्मसात् गरेको छ । यस सन्दर्भमा विद्यार्थी मूल्याङ्कनले उनीहरूलाई सिकाइका लागि प्रोत्साहन गर्नुका साथै सिकाइ सुधारका लागि मार्गप्रशस्त गर्नुपर्दछ भन्ने दृष्टिकोणमा आधारित भई कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनका प्रक्रिया, रणनीति तथा साधनहरू प्रयोग गर्नु आवश्यक छ । कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनका लागि विभिन्न किसिमका साधनहरू प्रयोग गरेर विद्यार्थीको सिकाइको निरन्तर लेखाजोखा गरी शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा अभ्यास गरी सिकाइ सुधारमा उपयोग गरिन्छ । कक्षाकोठामा आधारित यस्तो मूल्याङ्कनको अभिलेखलाई सञ्चित गरी आवश्यकतानुसार सिकाइको मूल्याङ्कनका रूपमा अर्थात् विद्यार्थीको सिकाइस्तर पहिचान गर्ने प्रयोजनमा पनि प्रयोग गर्न सकिने हुन्छ । यसरी निर्माणात्मक उद्देश्यले गरिने कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनको अभिलेखलाई निर्णयात्मक प्रयोजनमा पनि प्रयोग गर्न सकिने भएकाले यस्तो मूल्याङ्कन पद्धतिलाई निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धति पनि भन्ने गरिन्छ ।

आधारभूत तहको कक्षा १-३ मा गरिने विद्यार्थी मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य सिकाइ सुधार गर्ने निर्माणात्मक हुने भए पनि आवश्यकतानुसार यसको अभिलेख व्यवस्थित गरी समग्र सिकाइस्तर निर्धारण गर्ने प्रयोजनमा पनि प्रयोग गर्न सकिन्छ । आधारभूत तहको कक्षा १-३ को एकीकृत संरचनाको पाठ्यक्रमअनुसार चारओटा विषयक्षेत्र नेपाली भाषा, गणित, हास्रो सेरोफेरो र अङ्ग्रेजी भाषामा विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि प्रयोग गरिने विधि, प्रक्रिया तथा साधनहरू पहिचान गरिने छ । त्यसै गरी यस मार्गदर्शनमा अपेक्षित सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइस्तरको मूल्याङ्कन तथा सुधारात्मक सिकाइको अभिलेखीकरण गर्ने तरिका र अभिलेखीकरण साधनसमेत समावेश गरिएको छ । यसैका आधारमा मातृभाषा तथा स्थानीय पाठ्यक्रममा विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि आवश्यक साधन तथा प्रक्रिया विकास गरी अभिलेखीकरण गर्न सकिने हुन्छ ।

कक्षा १-३ मा गरिने विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई सिकाइ प्रक्रियाकै अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्नु पर्दछ । यस्तो मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि तथा कमजोरीहरूको निरन्तर लेखाजोखा गरी सिकाइ सुधारका लागि पृष्ठपोषण प्रदान गर्नु हो । यस्तो पृष्ठपोषण दुई चरणमा हुन सक्दछ । पहिलो चरणमा शिक्षण सिकाइको क्रममा वा निश्चित विषयवस्तु सिकाइपश्चात् गरिएको मूल्याङ्कनमा अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त गर्न नसकेका विद्यार्थीका कठिनाइका क्षेत्र पत्तालग्नाई सुधारात्मक सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु र दोस्रो चरणमा पटकपटकका सुधारात्मक सिकाइ क्रियाकलापबाट पनि सिकाइ सुधार हुन नसकेका विद्यार्थीहरूका लागि उपचारात्मक सिकाइ क्रियाकलाप तर्जुमा गरी सिकाइमा सुधार गर्नुपर्दछ । कक्षाकोठामा आधारित निर्माणात्मक मूल्याङ्कनले प्रत्येक विद्यार्थीलाई न्यूनतम सिकाइ स्तर प्राप्त गर्ने सुनिश्चितता गरी माथिल्लो सिकाइ स्तर प्राप्त गर्न सहयोग गर्नुपर्दछ । तसर्थ यस सत्रमा आधारभूत तह कक्षा १-३ पाठ्यक्रम केन्द्रित विद्यार्थी मूल्याङ्कन तथा नेपाली विषयका क्रियाकलाप केन्द्रित मूल्याङ्कनमा रहेर छलफल गरिनेछ ।

उद्देश्य : यस सत्रको अन्तमा सहभागीहरूले देहायबमोजिमको सक्षमताहरू हासिल गर्नेछन्:

- एकीकृत पाठ्यक्रममा विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियाबारे बताउन;
- विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया तथा अभिलेख फारामबारे बताउन;
- नेपाली विषय केन्द्रित मूल्याङ्कन तथा अभिलेखीकरणबारे बताउन;
- पढाइ अवस्था अभिलेख फारामबारे बताउन ।

विषयवस्तु:

- एकीकृत पाठ्यक्रममा विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया;
- विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया तथा अभिलेख फाराम;
- नेपाली विषय केन्द्रित मूल्याङ्कन तथा अभिलेखीकरण;
- पढाइ अवस्था अभिलेख फाराम ।

सामग्री

- मेटाकार्ड, मार्कर, न्युजप्रिन्ट पेपर, स्रोत सामग्री, प्रोजेक्टर, स्रोत सामग्री, पाठपत्र, पाठ्यपुस्तक, पाठ्यक्रम, मूल्याङ्कन फाराम तथा पढाइ अवस्था अभिलेख फाराम

सहजीकरण क्रियाकलाप:

क्रि. नं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	समय
१.	अन्तरक्रियात्मक छलफलको माध्यमबाट सत्रको परिचय, विषयवस्तु, उद्देश्यबारे जानकारी गराउने।	५ मिनेट
२.	एकीकृत पाठ्यक्रममा विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया तथा अभिलेखीकरण फाराम : • सहभागीहरूलाई ३ समूहमा विभाजित हुन लगाउने । • दुवै समूहलाई मूल्याङ्कन भनेको के हो ? मूल्याङ्कनका विधि वा तरिका तथा साधनहरू र मूल्याङ्कनको अभिलेखीकरणबारेको बुझाइ तथा अभ्यासबारेको अनुभवबारे छलफल गर्न लगाउने । साथै छलफल गरेका कुराहरू बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गर्न लगाउने । • प्रस्तुतिपश्चात् हरेक समूहलाई एकीकृत पाठ्यक्रमअनुरूप विद्यार्थी मूल्याङ्कन तथा मूल्याङ्कनको अभिलेखीकरणको पाठपत्र वितरण गर्ने तथा अध्ययन गर्न लगाउने र तल उल्लिखितअनुरूप समूहकार्य गर्न लगाई प्रस्तुती गर्न लगाउने । समूहकार्य: समूह १ - एकीकृत पाठ्यक्रमअनुरूप मूल्याङ्कन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया, विधि, तरिका तथा साधनहरू समूह २ - सुनाइसम्बन्धी अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कनका तरिका, साधन तथा ध्यानदिनुपर्ने पक्षहरू समूह ३ - एकीकृत पाठ्यक्रमअनुरूप मूल्याङ्कन तथा अभिलेखीकरण फारामहरू • समूहको छलफल तथा प्रस्तुतिसँगै अन्तरक्रियात्मक रूपमा छलफल सञ्चालन गर्दै आवश्यकताअनुरूप प्रष्ट हुनका लागि सहजीकरण गर्ने ।	३० मिनेट
३.	नेपाली विषय केन्द्रित मूल्याङ्कन तथा अभिलेखीकरण: • सहभागीहरूलाई माथिकै ३ समूहमा बस्न लगाउने । साथै हाल नेपाली विषयको सिकाइ उपलब्धि केन्द्रित मूल्याङ्कनको अभ्यासबारे छलफल गर्दै बुँदागत रूपमा टिपेर प्रस्तुत गर्न लगाउने । • सहभागीहरूको अभ्यास तथा बुझाइबारेको छलफलसँगै तल समूह १ कक्षा १ नेपाली विषय केन्द्रित सिकाइ उपलब्धि तथा मूल्याङ्कन अभिलेखीकरण, समूह २ लाई कक्षा २ को नेपाली विषय केन्द्रित सिकाइ उपलब्धि तथा मूल्याङ्कन अभिलेखीकरण र समूह ३ लाई कक्षा ३ को नेपाली विषय केन्द्रित सिकाइ उपलब्धि तथा मूल्याङ्कन अभिलेखीकरणबारे अध्ययन गरी उक्त सिकाइ उपलब्धि तथा मूल्याङ्कनबारे प्रस्तुत गर्न लगाउने । • साथै आवश्यकताअनुरूप सहजकर्ताले नेपाली विषयको सिकाइ उपलब्धि केन्द्रित मूल्याङ्कन तथा अभिलेखीकरणबारे प्रष्टताका लागि सहजीकरण गर्ने ।	३० मिनेट

४.	पढाइ अवस्था अभिलेख फाराम: ● सहभागीहरूलाई माथिकै ३ समूह अनुरूप बस्न लगाई पढाइ अवस्था अभिलेख फाराम वितरण गर्ने । उक्त पढाइ अवस्था अभिलेख फारामबारे अध्ययन तथा छलफल गर्न लगाउने । ● छलफलपश्चात सहजकर्ताले पढाइ अवस्था अभिलेख फाराम देखाउँदै उक्त पढाइ अवस्था अभिलेख फारामका अवयव (विषयवस्तु) केन्द्रित प्रष्टताका लागि सहजीकरण गर्ने । ● पढाइ अवस्था अभिलेख फाराम हरेक चरणका क्रियाकलापपश्चात अवस्था पहिचान गर्दै र सोहीअनुरूप अभिलेखीकरण र नियमित रूपमा आवश्यकताअनुरूप सहयोग गर्दै जाने भन्ने बारे प्रष्ट हुन मद्दत गर्ने ।	२० मिनेट
५.	प्रतिबिम्बन : ● सबै सहभागीहरूलाई यस सत्रमा सिकेको मुख्य सिकाइ केन्द्रित बुँदागत रूपमा मेटाकार्डमा लेखेर एक स्थानमा टाँस गर्न लगाउने र उक्त बुँदाहरू नदोहरिने गरी कुनै एक जना सहभागीलाई पढेर सुनाउन लगाउँदै सत्रको समीक्षा गर्ने ।	५ मि.

१०. वैयक्तिक शैक्षणिक योजना

दिन : पाँचौ

सत्र : दोस्रो र तेस्रो

समय : १८० मिनेट

परिचय :

बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक तथा वैयक्तिक शैक्षणिक योजना संवेगात्मक अवस्थाको आधारमा सिकाइ सक्षमता र आवश्यकता फरक-फरक हुन सक्छन्। तसर्थ कार्यगत सीमितता वा अपाङ्गताका कारणले सिकाइमा समस्या भएका बालबालिकाहरूको व्यक्तिगत शैक्षिक आवश्यकता सम्बोधन गर्न तयार गरिने योजना नै वैयक्तिक शैक्षणिक योजना हो। बालबालिकाको सक्षमता, कठिनाइ, रुचि तथा सिकाइ अवस्थाको आधारमा पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेको सिकाइ उपलब्धिहरू हासिल गर्न वैयक्तिक शैक्षणिक योजना आवश्यक पर्दछ।

अभिभावक र शिक्षकको सहभागितामा बालबालिकाको आवश्यकता अनुरूपका शैक्षणिक क्रियाकलापहरूको त्रैमासिक योजना तयार गरिन्छ। साथै सिकाइ उपलब्धिको त्रैमासिक समीक्षा गर्दै सो योजनालाई अद्यावधिक गरिन्छ। वैयक्तिक शैक्षणिक योजना तयार गर्दा अभिभावकको सहभागिता सुनिश्चित पनि महत्त्वपूर्ण हुन्छ। पाठ्यक्रमले कक्षागत रूपमा हासिल गर्नुपर्ने सिकाइ उपलब्धिहरू निर्दिष्ट गरेको हुन्छ। ती सिकाइ उपलब्धिहरू हासिल गर्न पाठ्यपुस्तकलगायतका विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरूको प्रयोग गरी बालमैत्री शिक्षण विधिको प्रयोगद्वारा पढाइ पाठन गराउनुपर्ने हुन्छ।

वैयक्तिक भिन्नताका कारण एउटै विषयमा पनि बालबालिकाको सिकाइ फरक हुन सक्छ। अपाङ्गता नभएका बालबालिकाहरू भन्दा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई सिक्नमा समस्या हुनसक्छ। त्यसकारण तहगत रूपमा निर्धारण गरिएको सिकाइ सक्षमताअनुसार बालबालिकाहरूलाई सहयोग गर्न वैयक्तिक शैक्षणिक योजनामा आवश्यक पर्दछ। तसर्थ यस सत्रमा वैयक्तिक शैक्षणिक योजना परिचय, महत्त्व, अवयवहरू, निर्माण प्रक्रिया तथा अभ्यास र अभिभावकको सहभागीता केन्द्रित छलफल गरिनेछ।

उद्देश्य : यस सत्रको अन्तमा सहभागीहरू निम्न कार्य गर्न सक्षम हुनेछन्

- वैयक्तिक शैक्षणिक योजनाको परिचय र महत्त्वबारे बताउन
- वैयक्तिक शैक्षणिक योजनाका अवयवहरूबारे व्याख्या गर्न
- वैयक्तिक शैक्षणिक योजना निर्माण प्रक्रियाबारे बताउन
- वैयक्तिक शैक्षणिक योजना बनाइ प्रदर्शन गर्न
- वैयक्तिक शैक्षणिक योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा अभिभावकहरूको संलग्नताबारे बताउन।

विषयवस्तु:

- वैयक्तिक शैक्षणिक योजनाको परिचय र महत्त्व
- वैयक्तिक शैक्षणिक योजनाका अवयवहरू
- वैयक्तिक शैक्षणिक योजना निर्माण प्रक्रिया
- वैयक्तिक शैक्षणिक योजना निर्माण अभ्यास
- वैयक्तिक शैक्षणिक योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा अभिभावकहरूको संलग्नता।

सामग्री

- मेटाकार्ड, मार्कर, न्युजप्रिन्ट पेपर, स्रोत सामग्री, प्रोजेक्टर, स्रोत सामग्री, पाठपत्र, वैयक्तिक शैक्षणिक योजना पुस्तिका, नमुना घटनाहरू, निर्देशनात्मक भिडियो

सहजीकरण क्रियाकलाप :

क्रि. नं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	समय
१.	अन्तर्क्रियात्मक छलफल गर्दै सत्रको परिचय, उद्देश्य र औचित्यबारे जानकारी गराउने।	५ मिनेट
२.	वैयक्तिक शैक्षणिक योजनाको परिचय र महत्त्व : - सहभागीहरूलाई सिकाइमा कठिनाइ भोगिरहेका बालबालिकाहरूलाई कसरी सहयोग गरिरहनुभएको छ ? अनुभव सुनाउन लगाउने । - सहभागीहरूको अनुभवसँगै सहभागीहरूलाई वैयक्तिक शैक्षणिक योजनाबारेको परिचय तथा महत्त्वबारे पठन सामग्री वितरण गरेर अध्ययन गर्न लगाउने । - अध्ययनपश्चात वैयक्तिक शैक्षणिक योजनाको भनेको के रहेछ र यसको महत्त्व के रहेछ भनेर केही सहभागीहरूलाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । - साथै सहभागीहरूको प्रस्तुतिसँगै सहजकर्ताले वैयक्तिक शैक्षणिक योजनाको परिचय र महत्त्वबारे आवश्यकताअनुरूप अन्तर्क्रियात्मक छलफल गराउँदै सहजीकरण गर्ने ।	३० मिनेट
३.	वैयक्तिक शैक्षणिक योजनाका अवयवहरू : - सहभागीहरूलाई ४ समूहमा विभाजित हुन लगाउने । प्रत्येक समूहलाई वैयक्तिक शैक्षणिक योजना पुस्तिका वितरण गर्ने र उक्त योजनामा समावेश गरिएका अवयव (विषयवस्तुहरू) अध्ययन गर्न लगाउने । - वैयक्तिक शैक्षणिक योजनाका अवयव तथा विषयवस्तुहरू के के रहेछन् ? समूहलाई नदोहरिने गरी प्रस्तुति गर्न लगाउने । साथै सहभागीहरूको प्रस्तुतिसँगै वैयक्तिक शैक्षणिक योजना पुस्तिका देखाउँदै अन्तर्क्रियात्मक रूपमा छलफल गर्दै प्रष्टताका लागि सहजीकरण गर्ने ।	४० मिनेट

४.	वैयक्तिक शैक्षणिक योजना निर्माण प्रक्रिया तथा अभ्यास : • सहजकर्ताले तयार गरेको वैयक्तिक शैक्षणिक योजना निर्माण प्रक्रियाबारे प्रस्तुति गर्दै सहभागीहरूलाई जानकारी गराउने । • वैयक्तिक शैक्षणिक योजना निर्माण प्रक्रियाको छलफलपश्चात सहभागीहरूबाट ३ जना सहभागीहरू छान्ने र उक्त ३ जनामध्येबाट १ जनालाई प्र.अ., १ जनालाई कक्षा शिक्षक र १ जनालाई अभिभावकको भूमिका केन्द्रित घटना दिने र उक्त घटनाअनुरूप भूमिका प्रदर्शन गर्दै उक्त घटनामा उल्लेखित विद्यार्थीको वैयक्तिक शैक्षणिक योजना बनाउन लगाउने । वा वैयक्तिक शैक्षणिक योजना निर्माण केन्द्रित निर्देशनात्मक भिडियो प्रदर्शन गर्ने । • योजना बनाउँदै गर्दा अन्य सहभागीहरूलाई अवलोकन गर्न लगाउने । • निर्माण अभ्यासपश्चात योजना बनाउँदाको अनुभव तथा राम्रा पक्ष र सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूबारे छलफल गर्ने । • साथै प्रत्येक सहभागीहरूलाई १।१ ओटा वैयक्तिक शैक्षणिक योजना पुस्तिका वितरण गर्ने र आफ्नो कक्षामा रहेको अपाङ्गता तथा सिकाइमा कठिनाइ भोगिरहेको विद्यार्थी केन्द्रित वा नमुना घटना केन्द्रित वैयक्तिक शैक्षणिक योजना बनाउन लगाउने र केही सहभागीहरूलाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • सहभागीहरूको प्रस्तुतीसँगै आवश्यकता अनुरूप सहजकर्ताले अन्तःकरक्रियात्मक छलफल गराउँदै प्रष्टहुनका लागि सहजीकरण गर्ने । वैयक्तिक शैक्षणिक योजना निर्माण अभ्यासका लागि नमूना घटना : नमूना घटना १ : वर्ष ८ की समीरा चौधरी थारु-मातृभाषा बोल्ने राप्ती सोनारी गापा-४ निवासी आशाराम चौधरीकी छोरी हुन् । उनी श्री नेपाल राष्ट्रिय आधारभूत विद्यालयमा कक्षा २ मा पढ्छिन् । उनी दृष्टिविहीन बालिका हुन् र उनीसँग "ख" वर्गको निलो अपाङ्गता परिचय-पत्र पनि छ । समीरालाई सुन्ने, बोल्ने, हिडडुल गर्न त्यति धेरै समस्या छैन । उनलाई ब्रेल डट सम्झिन र लेख्न समस्या छ । उनलाई गीत गाउन मनपर्छ । कक्षा २ को अन्ततिर आइसक्दा पनि ब्रेल अक्षर तथा शब्दहरू पढ्न सकिदैनन् । उनलाई छोटो सरल वाक्य पढ्न पनि कठिन छ । १ देखि ९ सम्मको अङ्क पनि चिन्न कठिन छ । समीरालाई लुगा वा जुता लगाउन अरुको सहयोग आवश्यक पर्दैन । नमूना घटना २ : नुसरत अली खान बैजनाथ गापा-३ बस्ने मन्सुर अली खानका ८ वर्षीय छोरा हुन् । उनी न्यून दृष्टियुक्त बालक हुन् । नुसरतसँग "ख" वर्गको निलो अपाङ्गता परिचय-पत्र पनि छ । उनी आदर्श आधारभूत विद्यालयमा कक्षा ४ मा पढ्छन् । उनको अभिभावकलाई आफ्नो बच्चाको अझै पनि लेखपढ गरी दृष्टियुक्त बालबालिका जस्तै सक्षम हुन्छ भन्ने कुरामा पक्का छैनन् । उनलाई बोल्ने, हिडडुल गर्न कुनै कठिनाइ छैन । कक्षामा शिक्षकले सेतो पाटीमा लेखेको कुराहरू स्पष्ट देख्न नसकेको कारणले उनको पढाइ र सिकाइमा असर परिरहेको छ । उनले सरल तथा जटिल शब्दहरू पढ्न र लेख्न सक्दैनन् । एकल अङ्कहरू (१-९) चिन्न सक्छन् तर सामान्य जोड र घटाउ गर्न सक्दैनन् । नमूना घटना ३ : हिमाल गा.पा. ३ बस्ने बाबुकाजी तामाङका १० वर्षीय छोरा रबिन तामाङ सरस्वती आधारभूत विद्यालयमा कक्षा ३ मा अध्ययन गर्दछन् । उनको घरमा सबैजना तामाङ भाषा बोल्दछन् । उनलाई देख्नमा कठिनाइ छ र उनले "ग" वर्गको पहिलो रङ्गको अपाङ्गता परिचयपत्र प्राप्त गरेका	६० मिनेट
-----------	--	---------------------

	छन् । रबिन चश्मा लगाउँछन् तर पनि बोर्डमा लेखेका कुरा ठम्याउन उनलाई गाह्रो हुन्छ । रबिनलाई जटिल किसिमका शब्द तथा अनुच्छेद पढ्न र लेखनमा पनि समस्या छ । पढेका कुरा पनि सम्झिन र त्यससँग सम्बन्धित प्रश्नको उत्तर दिन पनि कठिन हुन्छ । उनलाई सामान्य जोड घटाउ गर्न पनि कठिनाई छ । उनलाई बोल्न, सञ्चार गर्न, हिँडडूल गर्न, सुन्न केही पनि कठिनाई छैन । उनलाई फुटबल खेल्न र चित्र बनाउन साह्रै मन पर्छ । कक्षामा रमाइला चुटकिलाहरू भन्ने पनि रुचाउँछन् । रबिन आफ्नो व्यक्तिगत कार्यहरू जस्तो कपडा लगाउने, जुता लगाउने, बुरसगर्ने जस्ता काम आफै गर्दछन् । उनको बुवाआमालाई पनि उनको पढाइबारे खासै चासो छैन ।	
५.	वैयक्तिक शैक्षणिक योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा अभिभावकहरूको संलग्नता - वैयक्तिक शैक्षणिक योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा अभिभावकहरूको संलग्नता किन, केका लागि र के के मा अभिभावकको जिम्मेवारी ? भन्ने प्रश्नमा हरेक सहभागीहरूलाई मेटाकार्डमा त्यसको उत्तर बुँदागत रूपमा लेख्न लगाउने र सहभागीहरूले लेखेको बुँदाहरू प्रस्तुत गर्न लगाउने । - साथै सहभागीहरूले प्रस्तुत गरेको बुँदा केन्द्रित अन्तर्क्रिया गर्दै प्रष्ट बुझाइका लागि सहजीकरण गर्ने ।	४० मिनेट
६.	प्रतिबिम्बन यस सत्र केन्द्रित केही सहभागीहरूलाई प्रश्नहरू बनाउन लगाउने र अर्का केही सहभागीहरूसँग प्रश्नोत्तर गर्दै सत्रको समीक्षा गर्ने ।	५ मिनेट